

תורה ומידות טובות

פרשת תולדות | עלון מספר 238 | כניסת שבת: 16:31 (לנוהגים 40 דק' 16:11) | יציאת שבת: גאונים 17:21 ר"ת: 17:56

אורחות חיים

מספר הגאון ר"מ

צדקה שליט"א על הגאון ר' בן ציון אבא שאול זצ"ל: סיפר לי אחד מתלמידיו, היה יום שלג, והיה קשה מאוד להגיע לישיבה, והתלמידים לא באו, והרב ג"כ לא בא.

למחרת שאל הרב ע"ה את התלמידים מה עשיתם אתמול? אמנם היה קשה לבוא, אך מה עשיתם בבית? אמר להם, אני, ישבתי ליד הגמרא ולמדתי "שלושים דף" במסכת "כתובות", גמרא רש"י ותוספות!!!

והוסיף הר"מ צדקה שליט"א: תארו לכם רבותי מה זו "אהבת התורה", אדם שמלמד תלמידים מחכה ליום חופש, מחכה ליום מנוחה, בלאו הכי יש שלג וקור, יכול לשכב במיטה ולקחת איזה ספר לעיון בו, איזה ספר תשובות, הלכות, מדרשים, אגדות, ודאי לא שיבטל תורה, אבל לשבת ללמוד שלושים דף... זו הדוגמה החשובה אצלי "יותר" מכל אלפי הסיפורים, מי יתן שתהיה לנו התעוררות כזו, שמחה גדולה כזו, חשק גדול כזה לשבת וללמוד (מתוך העלון "אור השבת")

בספר המתאר את קורותיו ותולדות-חיים, של מרן הגאון רבי בן-ציון אבא שאול זצ"ל, מסופר מעשה מופלא. כשביקש הגרב"צ לפני פסח לאפות את מצות-המצוה שלו, ניגש אל מוכר המצות ושאל אותו מה מחירן. המוכר נקב במחיר, ואז ניגש ריש ישיבת 'פורת יוסף' לאחד האנשים שעמדו לצדו, ושאל האם יש באפשרותו להלוות לו את סכום הכסף הזה.

האיש הוציא מכיסו את הסכום, ומסרו להגרב"צ, וראש הישיבה מסרו למוכר, וקיבל את המצות לידו.

מיד לאחר מכן, הוציא רבי בן-ציון אבא שאול מכיסו האחר את סכום הכסף הזה, ומסרו למלווה... "אני הייתי בטוח שאין לכם לשלם על המצות, ולכן הלוויתי לראש הישיבה, אם יש לכם את הכסף, מדוע לווייתם ממני ואחר כך החזרתם?" - שאל המלווה.

וראש הישיבה השיב: "אומר לך את האמת: בוודאי שהיה לי את הכסף, אבל חוששני שהכסף הזה איננו כשר כל-כך..."

שהרי אני מקבל משכורת מהישיבה, כדי ללמד את התלמידים, אבל לפעמים אינני ממלא את חובתי כראוי, שהרי השיעור שלי מתחיל בשעה 10:30, ויש מקרים שאני מאחר להגיע בשל היותי סנדק וכיו"ב, ומי אומר שמוותר לי אז לאחר...?"

זענייני הפרשה

מאת הגאון הגדול אב"ד בד"צ "זרע אמת" ואב"ד "יורה דעה" זורנו הרב נסים יעקב עטייה שליט"א

והכונה היא, שהרי מציונו בשלמה (מלכים-ב, ה, יא): "ויחכם מכל האדם". ומסתמא שהיה משיג בחכמתו כל השגת וחכמת דוד אביו.

ואם התחדש אצלו איזה תיקון או איזה דבר טוב או דבר חדש בתורה, וידע שגם אביו התנהג כן, לא היה אומר שעושה כן מדעת עצמו, אלא תלה בכבוד אביו.

וכמו שאמרו חז"ל במסכת קדושין (ל"א): שאם יודע דבר שאם יתבענו בשם אביו יעשו לו, ואם יתבענו לכבוד עצמו גם כן יעשו, ישאל בעבור אביו כדי לכבדו. וכן שלמה קיים הנהגה זו.

וזוהי כונת המדרש, "יצחק בן אברהם, אברהם". אע"פ שהשיג יצחק הרבה בכוחות עצמו, והרבה הנהגות נהג על פי עצמו, בכל זאת תלה את כל ידיעותיו והנהגותיו באברהם אביו, וקרא את עצמו אברהם.

ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי מפדן ארם,

אחות לבן הארמי לו לאשה וכו'. כן, פירש רש"י ז"ל, להגיד שבחה שהיתה בת רשע, ואחות רשע, ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם הרעים. הנה הזכיר כאן רש"י שלשה דברים: אביה היה רשע, ואחיה, ומקומה אנשי רשע.

והביאור בשלשה דברים אלו הוא, דהנה ידוע שיש שלשה דברים הגורמים את מעשה האדם, בין לטוב בין לרע: האחד, כפי כח הטבע שהוטבע בו מכח אבותיו הצדיקים או חלילה הרשעים. הגורם השני, איכות הגידול ואצל מי נתגדל, שיש שהוא בטבעו ושרשו רק טוב, ובכל זאת הרבה החברה עושה.

הדבר השלישי, שיש שבטבעו ושרשו הוא טוב, וגם מגדליו בבית אבותיו המה טובים וישרים, אמנם בכל זאת אם יש שכנים רעים, יכולים לקלקל את האדם. וכמו שאמרו רבותינו ז"ל בפרקי אבות (ב, ט): איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם, ר' יוסי אומר שכן טוב. וכן בהיפך, המידה שהאדם צריך לברוח ממנה, הוא שכן רע. וכן נאמר במדרש, אמרה כנסת ישראל נלינה בכפרים, איני דר אלא במקום תורה.

וכן במעשה של רבי יוסי בן קסמא (אבות ו, ט), שאמר לו, אם אתה נתון לי אלף אלפי דינרים של זהב, איני דר אלא במקום תורה. וכל אדם מבין את גודל הסכנה במקום אשר סביבותיו ישנם רשעים, ולעומת זאת גודל הטובה כאשר זוכה לקיים, "חבר אני לכל אשר יראוך" (תהילים קיט, ט).

והנה כאן אצל רבקה, שלשת הדברים הנזכרים היו לריעותא. שהיתה בת רשע, ששורשה אינו טוב. ואחות רשע, היינו שהגידול בבית לא היה טוב. והדבר השלישי החברה והשכנים שלה, מקומה אנשי רשע, ובכל זאת לא למדה ממעשיהם הרעים. וזהו החידוש, שאפילו שכל הצדדים היו לא טובים, היא היתה טובה וצדקת.

ואלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק וכו'. יטו. פירש רש"י, יעקב ועשו האמורים בפרשה. וצריכים להבין, מה רצה רש"י להשמיענו בזה, פשיטא, הרי בפרשה מדובר על יעקב ועשו?

ושמעתי הסבר, ע"פ מה שכתב בעל "עשרה מאמרות", תולדת חסר כתיב, וזה חוזר על עשו. הוליד, מלא, וזה חוזר על יעקב. ולפי זה אפשר לומר, שזה הוקשה לרש"י ז"ל, מדוע כתוב תולדת חסר, והוליד מלא עם יו"ד, לכן הסביר יעקב ועשו האמורים בפרשה, שעפי"ז מדוייק, שבתחילת הפרשה מדבר על עשו, לכן כתוב תולדת חסר וא"ו, שחוזר על עשו. ואח"כ אמר הוליד מלא יו"ד, שזה חוזר על יעקב שמוזכר בהמשך הפרשה.

ואלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק וכו',

פירש רש"י, הואיל והזכירו אמר ג"כ אברהם הוליד את יצחק, שלא תאמר שמאבימלך נתעברה שרה, ע"כ. והנה יש להבין, מה הוסיף הפסוק בזה שאמר "אברהם הוליד את יצחק", כדי ללמד שלא תאמר מאבימלך התעברה שרה, הרי כבר מבואר הכל באריכות בפרשה הקודמת, כיצד הבטיחו הקב"ה שיוולד לו בן, וכיצד עשה הקב"ה נס ונולד יצחק. א"כ, מי שרוצה להאמין, לא צריך לחזור על זה עבורו, ומי שלא האמין בתחילה, מדוע שכאן יאמין יותר?

אלא ראיתי שמסבירים, דהנה איתא במסכת עדיות (ב, ט), האב מזכה את בנו: בנוי, בעושר ובכח. והסביר הרמב"ם בפירוש המשנה, וכן הרב מברטנורא, דעל פי רוב טבע הבן כטבע האב.

א"כ מי שירצה לדעת בן מי הוא יצחק אביו, היה רואה את מעשיו, נטיותיו ומדותיו, והיה מכיר מהן כי הוא דומה לטבעיו ומדותיו של אברהם אביו, ומזה נוכל להכיר שהוא בנו.

וכמו כן ניכר מתולדותיו, דהיינו, מכל הנהגות ופעולות שנקראים תולדות, וכמו שהסבירו חז"ל (ב"ר ל, י) על הפסוק (בלש"י ו, ט): "אלה תולדות נח, נח איש צדיק", שיעקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים. ועפי"ז מובן, שזה כונת הכתוב: "ואלה תולדות יצחק", דהיינו הנהגותיו, ומזה תדע ש"אברהם הוליד את יצחק".

איתא במדרש (בלש"י רבה טג, ג), אברם נקרא אברהם, יצחק נקרא אברהם, דכתיב: "יצחק בן אברהם, אברהם". וצריכים להבין מהי כונת המדרש? והנה איתא בילקוט (משלי רמז תקקט): "משלי שלמה בן דוד", וכי לא ידענו ששלמה בן דוד הוא, אלא שכל מה שעשה שלמה, לכבודו של דוד עשה.

הגרב"צ המשיך ואמר: "שהרי הרמב"ם כותב, שרב צריך ללמד את תלמידיו במלוא כוחותיו, ולתת להם את כל מה שהוא יכול, נו - ומי אומר שאני אכן ממלא את חובתי ועושה כן? ובגלל החששות הללו יתכן שהכסף שהגיע אליי מהישיבה שלא ביושר, ואם כן הוא בגדר גזל ביד, וחוששני, אפוא, שהמצות לא יהיו 'שלכם', והן התיינה גזולות בידו!..."

לכן לווייתו כסף מיהודי כשר, ואחר כך פרעתי החוב בכסף שלי, ובכך הפגתי את כל החששות, שהרי בפריעת חוב לא נאמר 'שלכם'!... הצדיק הזה, שכל דרכיו היו ביושר, בתום ובצדקות שאין למעלה מהם, חושש שהכסף שלו אינו כשר... (מתוך הספר 'מלואות בשמחה', בעריכת הרב משה מיכאל לורן)

דעת גדולי רבותינו - חכם עדיף מנביא

רבקה אמנו סבלה.

הבנים התרוצצו בקרבה. כשהייתה עוברת על פתח בית מדרש היה יעקב מפרסם לצאת, על פתח בית עבודה זרה פרסם עשן. אמרה: "אם כן, למה זה אנכי", הלכה לבית מדרשו של שם. מה בקשה? ברכה.

שהייתם יפסקו. ומה הייתה תשובתו: "שני גויים בבטןך", הם מתגוששים והצער ימשך, ומה הועילה בפנייתך? הועילה, ונרגעה! שבתחילה נבהלה ונבעתה: מה זה, איזו אישיות זו, שמפרכסת לצאת לבית כנסת מחד, ולבית עבודה זרה במקביל, איזה יצור כלאיים יוולד כאן? מששמעה שאלו שניים, זה לכאן וזה לשם - נרגעה. ובלבד שלא יהיה פשרן!

אחאב העבד לעבודה זרה, ואליהו קינא לשם ה'. גזר שלוש שנות בצורת, ולבסוף כינס את כל העם במורדות הכרמל. לפני מבחן האש שירדה מן השמים, נשא דבריו: "עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים. אם ה' הוא האלוקים, לכו אחריו. ואם הבעל, לכו אחריו!" (מלכים א' י"ח, כ"א) הרק אל תחיו חיי פשרה! בתלמוד הירושלמי (נזירות פ"ה ה"ב) אמרו, שקבעו ההבדלה בתפילה בברכת

"אתה חונן לאדם דעת", כי "אם אין דעת, הבדלה מנין?". וקשה, מילא הבדלה בין קודש לחול, צריכה דעת. בין ישראל לעמים, מחייבת דעת, אבל בין אור לחושך, איזו דעת נצרכת. כל חרק מבדיל בין אור לחושך! נו, אימרו אתם. מה התשובה, מה הפשט?

התשובה, שיש כאן טעות יסודית בהבנת ההבדלות - הדעת אינה נצרכת כדי להבין מה אור ומה חושך, מה קודש ומה חול, מי ישראל ומי העמים. לא לכך הכוונה - הכוונה היא שיש צורך בדעת כדי לבצע את ההפרדה בפועל. שלא לערב בין הקודש לחול, שלא לערב בין האור לחושך, לשמור על הגבולות שבין ישראל לעמים! שלא כאותם שבקשו לערב את התחומים ולטשטש את ההבדלים, להרכיב כלאיים ולהנהיג בכלאיים!

עליהם, נשא הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל את משלו - מעשה ביהודי חם, יהודי טוב, איש תם וישר, ירא אלוקים וסר מרע, שלא הייתה לו אלא סכין אחת. מזלגות הרבה, כפות וכפיות, וסכין - אחת. מה יעשה, ונצרך הוא לסכין הן לבשר והן למוצרי חלב? לפרוס אומצה בסעודה בשרית, ולמרוח חמאה בחלבית... החליט להקצות צד זה של הסכין

לבשר, וצד זה לחלב. כך בא הכל על מקומו בשלום, עד שלא הבין מדוע לא יאמצו הכל את הרעיון, מדוע יש צורך בסכינים נפרדים? ולא הבין, שאם חצי בשר וחצי חלב, הרי זו טרפה גמורה...

כך, החושבים לערב בין קודש לחול, בין אור לחושך ובין ישראל לעמים. ולא לערב ממש, אלא לחנן לשני צדדים, כך וכך אחוזים קודש וכך וכך אחוזים חול, ויוצרים מאה אחוזי טריפה...

וסיפר לי מרן ה"חזון איש" זצ"ל, שהגיעה משלחת מפרנקפורט שבגרמניה אל רבן של ישראל, הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל, שימליץ להם על רב לעדתם, אבל הוסיפו שעל הרב להשתלם גם בלימודים כלליים, ולשאת תואר 'דוקטור' בצמוד לתואר הרבנות. אמר להם

רבי חיים עוזר: "כשהדוקטור עומד ליד הרב, סימן שהרב חולה..." (מתוך 'הגדה' - הגדה של פסח להגריי גלינסקי זצ"ל) ודוק: מינה ואוקי בלחין לגבי הקורסים הרחוקים/ החלונים ש"מסייעים" לאזכרים להפרכס בכבוד... שהי לעתם לימוד תורה הוא פריסה של כבוד - העורך

סיפור לשבת - הרב רצה לפייס את החסיד ומשך עליו ישועה...

הראשונים הראשונים של הפרשה: "אלה תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק!" כך קרא הילד בנעימה מיוחדת ובקול גדול, כשר' איטשע מאזין בקשב רב, ונהנה מאוד מקולו המתוק של הילד.

והנה כשרצה הילד להמשיך בקריאת הפסוקים הפסוקים, עצרו פתאום ר' איטשע, ואמר: שוין שוין! גענוג גיזאגט! [די די! מספיק אמרת!]. הוא תחב לידו של הילד קוביה נוספת, "גוט גזאגט!" אמר לו בחביבה, ושלחו להמשיך בשעשועיו בשעשועיו. או אז פנה אל האברך שעמד נדהם מן הצד, ואמר בנהירו עילאה: נו! האסט גיעהרט? [שמעת?]. כעת יכול אתה כבר לקחת את הגמרא!...

האברך התרגש עד מאוד, כשירד לסוף דעתו של ר' איטשע, שפעל עתה ממש ישועה עבורו, כפי שהקריא הילד בקולו בפסוקים הפסוקים מפורשים מפורשים באוזניו באוזניו: "אלה תולדות... אברהם הוליד... וגו'." [מקור המצאת השוועה בדרך מעין זו, מצינו בכמה מקומות בש"ס (הגניע טו. גיטין טו. סו. מולין נ"א): דאמר ליה לינוקא [פסוק לי פסוקך], עיין שם].

שאל החסיד את ר' איטשע, מדוע זה עצר את הילד באמצע שטף בקראתו היפה? ענה לו ר' איטשע בחיוך רחב, הלא בהמשך הפסוקים הפסוקים שם נאמר: "ויהי יצחק בן ארבעים שנה וגו'", איני רוצה שתצטרך לחכות עד הגיעך לארבעים לארבעים שנה... ברצוני שתיושע שתיושע מיד עוד השנה! לתקופת הימים, עוד באותה שנה, זכה אכן האברך לחבוק בן זכר, וכשהגיע וכשהגיע ר' איטשע לשמחת הש'לום זכר' שנערכה ברוב פאר והדר, אמר לאבי הבן בשמחה גדולה: צריכים אנו ללמוד מישועתך מישועתך הגדולה, שלעולם אין להתיישב להתיישב! כמאמר הצדיקים הצדיקים: פאר א' חסיד איז קיינמאל קיינמאל נישט צו שפעט!... [בשביל החסיד אף פעם לא מאוחר מדי]. כלומר, גם כשכולם כבר התיישבו לעולם אינו מתיישב!

הוא ממשיך להפציר בתפילות בתפילות רבות ותחנונים ותחנונים לבורא ברין הוא, בתקווה וביטחון וביטחון איתן שברצונו שברצונו יתברך יוכל תמיד להמשיך לו ישועה, ולעולם אינו מפסיק את תפילותיו תפילותיו! ולמדנו מוסר השכל, כמה זהירות צריך בין אדם לחבירו, שמחמת החשש שמא מחמתו הצטער האיש, חש עצמו מחויב למלאות בקשתו ולהמציא ולהמציא לו הישועה (מתוך טיב המעשיות לנא"ה הר"ר רבינוביץ שליט"א)

עם ספר תהלים, וקרא מתוכו שעה ארוכה. כראות ר' איטשע שזמה זמן רב שהאברך אינו עוזב את התהלים מידו, חרה לו מעט על כך שאינו פותח מרא כשאר יושבי בית המדרש, היתה זו שעה המיוחדת המיוחדת ללימוד, ור' איטשע רצה לראות גם את אברך זה יושב והוגה בתורה. ניגש אליו ר' איטשע בחיוך גדול, ואמר: שוין ג'יענדיקט יענדיקט מסתמא דעם דף היומי!... [לבטח כבר גמרת כנראה את הדף היומי!].

האיש שהבין מיד מה רוצה ממנו ר' איטשע, עיוות את פניו, ואמר בצער כבוש: איהר וויסט דאך! [הרי יודעים אתם!]. ר' איטשע בחכמתו הבין היטב את תשובתו של האיש, אברך זה היה חשון בנינים מזה שנים, הוא וזוגתו כבר ניסו אצל פרופסורים פרופסורים ידועי שם, הם עברו טיפולים טיפולים שונים בווינה הבירה, וביקרו גם בערים נוספות, אך לעצמם וכאבם הגדול לא זכו להיפקד בפרי בטן. - ועל כך רמז האברך לר' איטשע, שלכן יושב הוא כאן על הספר התהלים ומתפלל בעדו ובעד זוגתו, שכבר יזכו להיושע מצערם וכאבם הגדול.

לנוכח תשובתו הכואבת של האיש, התכרכמו התכרכמו פניו של ר' איטשע, הוא חש ברגשי אשמה, מדוע היה צריך להכאיב לו לאברך זה, ולנגוע לו בנקודה הכואבת באמצע שהוא עוסק בתפילה על צרתו לפני ה'?! ולכן החליט שעליו לתקן את מה שהכאיב לאיש, לפצותו ולשמחו מעט.

הוא פנה אליו, ופקד: קום מיט מיר! [בוא נא עמדי]. האברך קם תיכף והתלווה והתלווה אל ר' איטשע, שהחל לפסוע במהירות במהירות בין ספסלי דבי מדרשא, כשהאיש נשך אחריו לכאן ולשם... לפתע נעצר ר' לפניו... הוא עצר את הילד ממוצתו ממוצתו, הוציא מאמתחתו מאמתחתו חתיכת 'קוצקער צוקער' שהיתה תדיר מוכנה אצלו לעת הצורך... הגיש לילד הנחמד, ופנה אליו בשאלה תמימה, תוך שהוא מסמך לאברך שעיימו להקשיב היטב לכו שיש שיתנהל כאן ועכשיו... האברך נדרך, והילד הקטן ששמח על הממתק חיך והקשיב. תאמר נא, שאל בקול: וואס האט די רבע גילעהרנט גילעהרנט מיט דיר? [מה למד אתך המלמד?].

היה זה ילד קטן שבקושי התחיל בלימוד החומש, והוא ענה בקול ובשמחה, השבוע למדנו בחומש בפרשת תולדות! ואולי זכור אתה גם מה כתוב שם בפרשת תולדות, וקשה ר' איטשע. בטח! ענה הילד, ותיכף התחיל לדקלם בעל פה את הפסוקים הפסוקים

אחד מבניו המפורסמים המפורסמים של הרה"ק אדמו"ר הזקן מגור זצוק"ל, בעל האמרי אמת, היה הגה"ח רבי יצחק מאיר אלטר זצ"ל. הוא גר בווארשא הבירה, והיה אחד מגדולי המשפיעים המשפיעים והמנהיגים והמנהיגים של חסידי גור בדור שלפני השואה, ונקרא בפיו כל "רבי איטשע!"

הוא איטשע דעם רעביני'ס' כולם אהבו והעריצו והעריצו מאוד, הוא היה מלא שמחה וחיות קודש, היתה לו שניות מיוחדת, ותמיד מוכן בלשונו דבר צחות חריף, או איזו בדיחה טובה, וכולם נהנו בקרבתו. אולם, אף כי ר' איטשע מצידו עשה את הכל כדי להסתיר את גדולתו האמיתית האמיתית, כשמבחוחן כשמבחוחן היה מרבה להתלוצץ להתלוצץ ולשמח אלקים ואנשים.

הרי המקורבים המקורבים אליו והמבינים והמבינים יודעי דבר ידעו היטב שמדובר בגברא רבא, תלמיד חכם וגאון מופלג, ואיש צדיק רם המעלה. פעמים רבות כשהיו חסידים בווארשא בווארשא זקוקים לישועה דחופה, ולא היה ביכולתם ביכולתם לתפוס את ה'קלייקע' שעברה בין וווארשא לגור, כדי להזכיר עצמם אצל הרבי הק' בעצמו, או בזמנים שהרבי נסע למרחקים למרחקים, היו נכנסים אצל בנו הק' ר' איטשע לבקשת ישועה. והוא בצדקותו בצדקותו כבר היה פועל את הישועה הנצרכת, ויחד עם זאת מסתיר זאת בפקחות עצומה, שלא ייראה כמי שהוא זה שהמשיך את הישועה.

סיפורים סיפורים רבים משובבי לב נקשרו בשמו של ר' איטשע, אחד מהם עוסק בפרשתנו בפרשתנו אנו, ומטיבו של זה המעשה נוכל ללמוד גם לעניינינו לעניינינו שלעולם אין להתיישב להתיישב מן הרחמים! באחת השבתות השבתות לו ר' איטשע כדרכו בשיטת הגדול שבווארשא שבווארשא, והתהלך לאורכו ולרוחבו ולרוחבו. אותה שעה היה בית המדרש מלא מפה לפה, כל השולחנות השולחנות והספסלים והספסלים היו מלאים בצפיפות בצפיפות בחסידים בחסידים צורבים, שישבו בלהט דקדושה ולמדו בחברותות בחברותות כדרכם בקודש.

ר' איטשע נהנה מאוד לראות את ההתמדה הגדולה, ולשמע את קול התורה המהדהד ברעש בכל רחבי בית המדרש, וכשראה מקום להעיר למאן דהוא על שהתבטל או התעצל בתלמודו בתלמודו, היה מוצא מיד את המליצה הנכונה, כדי להחזירו להחזירו לתלמודו לתלמודו מבלי שייפגע בו כלל. והנה בהגיעו לפאתי בית המדרש, מצא בפניה צדדית אברך מבוגר ממכרו, שישב

מעיוני המשפט

נזאת הגאון הגדול אב"ד בד"צ "זרע אמת" ואב"ד "יורה דעה" מורנו הרב נסים יעקב עטייה שליט"א

והנפק"מ היא, שדינא דגרמי פטור בשוגג ובאונס, וכמ"ש הש"ך, אולם אם חיובו הוא מדין שכירות פועל, חייב גם בשוגג וגם באונס.

ועיין קצות החושן (סי' ש"ט סק"ג) שכתב על דין של בל תלין, עמש"כ מרן השו"ע (ס"ז) שקבלנות דינו כשכירות לפורעו בזמנו. ועל זה הביא את תשובת מוה"ר"א ששון (סי' קי"ט) על ראובן שצויה לסופר שיכתוב לו כתובה, והסופר כתבה וחתמה וכו', אם עובר בבל תלין אם אינו נותן לו שכרו, ועיי"ש שהעלה שאינו עובר. ואע"ג דאיפסקא הלכתא דאין אומן קונה בשבח כלי, מ"מ היינו באומן שאין לו כלום בכלי, אבל באומן שהכלי עצמו הוא שלו, נראה דודאי נאמר דדמי למכר, וקל וחומר הוא, ממה דהוה סלקא דעתין דאומן קונה בשבח כלי והיא הלואה וכו', מכל שכן הכא, שהכלי עצמו הוא שלו דהוי מכר והלואה עיי"ש. והוב"ד בפת"ש (ס"ג).

והנה בניד"ד שהזמין להטביע אתהציור בבדים, א"כ אם גוף הבדים שייכים למזמין, יתכן שחיובו מדין שכירות פועל, ואין לפוטרו גם אם חוזר בו מחמת אונס, מכיון שעשה מלאכתו והשלמה.

ועיין בנתיבות המשפט (סי' ש"ג צ"א) שכתב דעד כאן לא פטרו בעה"ב שחזר בו מהפועל מחמת אונס, אלא כל זמן שלא השלים הפועל המלאכה, אבל אם השלים, חייב. אומנם כאן בניד"ד בהטבעת הציור על הבגד, שיש ויכוח בגוף הקציצה א"כ הו"ל קציצה בטעות וא"א לחייבו.

והנה גם באופן שנקבע שהמזמין פשע במה שביטל את ההזמנה לאחר שנגמרה וחייב מדינא דגרמי, אינו חייב לשלם לו את כל הסכום, אלא את ההוצאה, אבל לא את הרווח שהפסיד. ולגבי שכר טירחא יש לדון אם הוא נכלל בהפסד. עיין בפרישה (ס"ג). ואינו דומה ליורד תוך שדה חבירו בשדה העשויה ליטע שמשלם לו גם הטירחא, וכמבואר ב"ש ע"ה, והטעם לחילוק הוא, שהיורד לשדה העשויה ליטע דינו כיורד ברשות שהיה צריך לשכור פועל ליטע, והיה צריך לשלם גם הטירחא, משא"כ בניד"ד שרוצים לחייבו מדינא דגרמי, אין מחייבים אותו רק בהוצאות שגרם לו שקנה סחורה, ושעות העבודה וכדומה.

ומש"כ ברא"ש שדין זה דומה ל"הלכו חמרים ולא מצאו...", לכאורה כמו שמשלמים להם על הטירחא, ה"ה באמר לאומן. אולם עדיין יתכן לומר שמדובר באופן שיכלו להשכר אצל אחרים, וכמ"ש בפרישה, אבל בלאו הכי, אין הוכחה שיהיה אפשר לחייב על הטירחא. ועיין בשו"ת באר משה (ח"מ סי' ו') שכתב שהטירחא אינה בכלל ההפסד, והביא ראיות לדבר. אמנם דין זה לא כ"כ פשוט ועיין עוד בערך ש"י (סי' ז').

והנה יש לברר מה הדין במי ששילם יותר מהמחיר משום שלא הבין מה אמר המוכר ושילם יותר, האם זה כמו דין אונאה וממילא פחות משתות פטור מלהחזיר או דנימא שזו בעיה אחרת דהיינו שהקציצה נעשית בטעות. והנה בגמ' (נ"מ ס"ד) אמרינן שאם טעה הקונה במעות שנתן בעישורייתא וחומשייתא ונמצא יותר מהסכום שמגיע לו, בין במכר בין בהלואה בין בפרעון, אם הוא בכדי שהדעת טועה חייב להחזיר, ואם לאו לא יחזיר, ד"מתנה יהיב ליה", וכמבואר בשו"ע (ח"מ סי' כ"ב) ונמצא לפי"ז שגם במכר

קונה שהבין מהמוכר שהמחיר שנקב על כל הקניה, ואילו המוכר טוען שכונתו היתה שהמחיר שאמר הוא לכל יחידה, האם המקח בטל?!

מוצר מסויים כזה שמתאים לבחורי ישיבות ולא לכל אדם בשוק, ואין לקונה תועלת במכירה זו, יש צד לומר שלא נוכל לחייב את הקונה לקנות את הסחורה הזו, מכיון שלא היתה קציצה ביניהם.

ודין זה אינו דומה לדין המוזכר בגמ' (נ"ק ק"ג) בדין הניח להם אביהם פרה שאולה, וסבורים שהיא של אביהם, היא וטבחיה ואכלוה, שמשלמים דמי בשר בזול, דהיינו שני שלישי מערכו שבשוק, דנימא שגם כאן יצטרך לשלם שני שלישי, דליתא, משום שיש לומר ששם היתומים נהנו מאכילתם, רק שאילו ידעו שאינה של אביהם, לא היו אוכלים, מכיון שאין ידם

משגת לקנות בשר, וכיון שכן, מחשבים את הנאתם בפחות שלישי, שכן שיערו חז"ל את הנאת האכילה גם לאדם שאין ידו משגת לאכול בשר שמחירו שני שלישי, וכמ"ש הרשב"א (ס"ג), וכן השיטמקו"ב (כתובות ל': נ"ג) הר"ה, אולם בניד"ד יתכן לומר שכיון שאילו היה יודע את המחיר לא היה מוכן לקנות אפילו בשני שלישי. ואמנם עדיין יתכן לומר, ששם אצל היתומים היו אונס גמור, וכמ"ש התוס' (נ"ק כ': ד"ה שמואל) שלא העלו על דעתם שאין הפרה של אביהם, משא"כ בניד"ד, יתכן לומר שהיה צריך להעלות על דעתו שלא יתכן שכל ההזמנה שהזמין עולה כ"כ זול, והיה צריך לברר יותר את דברי המוכר, האם המחיר הזה הוא על כל ההזמנה או על כל יחידה אחת בלבד. ומאידך יתכן לומר שגם זה חשיב אונס, מכיון דלא הוי ליה לאסוקי אדעתיה שהמחיר שנקב הינו על כל יחידה.

והנה עדיין יש מקום לדון, האם יש לחייבו מדין גרמי כמו הנידון של תשובת הרא"ש, מכיון שכאן בודאי היה שוגג או אונס בכך שלא הבין את סכום הקציצה שאמר המוכר, והרי גם המוכר מודה שהיה מקום לטעות בהבנת דבריו, א"כ אין לדונו בדין גרמי, וכמ"ש הש"ך (ח"מ סי' שפ"ז סק"א), וכן כסי' שפ"ח שאין חיוב גרמי בשוגג, וכל שכן באונס. וכ"כ בשו"ת חוות יאיר (סי' קס"ח), וכן במנחת פתים (סי' ר"ט סעי' ד'), וכן בישועות ישראל (סי' י"ד סק"ה) גבי "לך ואבוא אחריו".

אמנם ישנם פוסקים שכתבו שחיובו של בעה"ב לאומן כשחוזר בו אחר המלאכה אינו רק מצד דינא דגרמי, אלא שחייב משום "שכירות פועל" מכיון שהזמין אצלו, אדון נעשה כפועל, וכמ"ש החזו"א (נ"ק סי' כ"ג סק"ה) שמדיון שכירות פועל אנו חייבים לחייבו, ותלוי בלשון שאמר לו, שכתב שבתשובת הרא"ש אמר לו "ואקחנו ממך", לכן הוי כמכירה ולא כשכירות פועל, וחייבו מדין גרמי, אבל אם משמעות הלשון שמזמין אצלו מלאכה, הוי כפועל וחייב בשכרו, ובזה אין לפוטרו בשוגג או באונס. וכ"מ מדברי הגר"א (ח"מ סי' ש"ג סק"א) עיי"ש, שמשמע שחיובו של בעה"ב מלבד דינא דגרמי הוא מדין שכירות פועל,

שאלה: מעשה במפעל תורני שרצה לעודד בחורי ישיבה בלימוד וכדו' ומי שיצטיין יקבל פרס. והנה בעל המפעל הגה רעיון שהמתנה תהא בגד עליו ויטבע ציור יפה. וכשהזמין מבעל החנות שלושים בגדים כאלו עם הטבעה דרש בעל החנות אלף ש, והסכים ואמר לבצע את ההזמנה. אולם בעל המפעל הבין שכל שלושים הבגדים עולים לסכום הנ"ל, ואילו בעל החנות טוען שכונתו היתה שכל יחידה כזו עולה אלף ש, וזהו מוצר שאין לו מחיר קבוע בשוק. בעל המפעל התורני טוען "אילו היית מסביר לי שכל יחידה כזו עולה אלף ש לא הייתי מסכים, שהרי אין לי סכום גדול כזה להשקיע, ולכן אני חוזר בי מהמקח". והמוכר טוען שאף שאפשר היה לטעות בהבנת דבריו, מ"מ את הנעשה אין להשיב. האם יכול הקונה לחזור בו? ומה הדין מי ששילם למוכר יותר מהסכום שביקש ממנו האם זה כמו דין אונאה שפחות משתות המקח קיים והוי מחילה, או שאין שייכות לדין אונאה ובטל המקח?!

תשובה: מקור דינים אלו בגמ' (נ"מ ע"ו), ובתשובת הרא"ש (כלל ד' סי' ו') וטור ושו"ע (ח"מ סי' ש"ג סעי' ה', וסימן כ' סעי' ז', וסימן ש"ג סעי' א', וסימן שפ"ה, וסימן שפ"ח). וה"ל השו"ע (ח"מ סימן ש"ג ס"ה): אמר לאומן: עשה לי דבר פלוני ואקחנו ממך, ועשאו האומן, ואחר כך אינו רוצה לקחתו, והוא דבר שאם לא יקחנו מיד, יפסיד, חייב, עכ"ל. ועיין סמ"ע (ס"ג סק"ג).

והטעם שחייב הוא משום 'דינא דגרמי' וכמבואר בתשו' הרא"ש (כלל ק"ד ס"ו) שהוא מקור דין זה. ועיין נתיבות המשפט (צ"א) ונ"מ ס"ו. אמנם כל זה כאשר סיכמו ביניהם על המחיר, אבל אם יש אי הבנה בין המוכר לקונה, דהיינו שהקונה הבין מהמוכר שעלותו של המוצר נמוכה, ובמציאות דורש ממנו המוכר הרבה יותר, לכאורה בטלה הקציצה, וכדין מקח שלא פסקו את הדמים המבואר בשו"ע (ח"מ סי' כ' ס"ז) ושמים את החפץ כפי מחיר השוק. והדוגמא לכך, אם הקונה הזמין שולחן לסלון עם כסאות, והמוכר אמר לקונה שמחירים **חמשת אלפים ש**, והקונה טוען ששמע **שלושת אלפים ש**, והמוכר ביצע את ההזמנה שהזמין הקונה, ואח"כ התברר שהיתה אי הבנה בסכום והקונה טוען שאילו היה יודע שהסכום הוא חמשת אלפים ש בשום פנים ואופן לא היה מסכים לקנות את זה, הנה במקרה שכזה אפילו שהתבטלה הקציצה ישלם הקונה את המחיר הממוצע שבשוק.

וכמבואר בטור ושו"ע (ח"מ סי' ש"ג ס"א) וז"ל: אמר לשלוחו: צא ושכור לי פועלים בשלשה, והלך ושכרן בארבעה, אם אמר להם השליח: שכרכם עלי, נותן להם ארבעה, ונוטל מבעל הבית שלשה, ומפסיד אחד מכיסו, עכ"ל. כלומר בעה"ב משלם להם כפי השער בשוק שכל שהקציצה מתבטלת הולכים לפי השער שבשוק.

וא"כ בניד"ד שהיתה אי הבנה בין המוכר לקונה, ובטלה הקציצה, לכאורה צריך הלוך לשלם כפי המחיר שמקובל בשוק לקנות מוצר שכזה. והנה עדיין יש לנו לברר שיתכן לומר שמה שאמרנו ששמים כפי הערך שנמכר בשוק זהו דוקא בחפץ שעומד למכירה ויש לו ערך אמיתי שיכול למוכרו לכל אדם, אולם בניד"ד שאין חפץ כזה עומד לימכר בשוק, ויתכן שלא לכל אדם מתאים חפץ זה, ובפרט בניד"ד שהזמין

נקודות אור | סיפורים של תיקון מיזות | אנשים שחזרו לכור נחצבתם | וחיזוק לאלו שעדיין...

ונפקא מינה גדולה יש בדבר: כיון שהמריבה היא 'לשם שמים' כל אחד מהצדדים טוען: 'איני רשאי לוותר!'

בשלמא על כבודי הייתי מוותר, אבל על כבודו של הקב"ה? חס וחלילה!..."

"וכן, אנחנו מרמים את עצמנו!", סיים ראש הישיבה את "הלואי ואחוז דבר אחד מכל מה שאנחנו עושים היה באמת לשם שמים... ומחזק ספר 'ומתוך האור' - פניני הגלילי"ל"

תקבל תשובה: 'לשם שמים'. הלה פותח ישיבה 'לשם שמים', והלה מחבר ספר 'לשם שמים'.

זה מתפלל 'לשם שמים', וזה מקיים מצוות 'לשם שמים'. גם כשאנשים רבים ביניהם המריבה היא 'לשם שמים' כמובן...

מרו ראש הישיבה צדוק"ל ביקש לדעת בכל פעולה שעשה מהו 'לשם שמים', אף שכלפי חוץ, במוצהר, היא נעשית כך לשם שמים. חי מי שהוא 'איש אמת'.

סיפר הרה"ג רבי שלמה לוינשטיין שליט"א: פעם אחת אמר מרן, לי "אנשים עושים הכל 'לשם שמים'.

תשאל בן אדם למה עשית את מה שעשית?

במידה שאינו נתון לשיקול הדעת, אלא לטעות אנוש, ולכן כאשר שמע הקונה סכום אחר ממה שדרש המוכר ושילם בטעות יותר, המוכר חייב להחזיר את היתרה שלקח יותר ממה שקצב.

היוצא מכל האמור לעיל להלכה: מנהל שרצה לחלק פרס לבחורי ישיבה המצטיינים שלושים במספר, והזמין אצל בעל מקצוע הטבעת ציור יפה ע"ג בד יפה, ושאל המזמין את בעל המקצוע מה הסכום הדרוש לכך? ונקב המוכר "אלף ₪"! והקונה הבין שכל המתנות ביחד מחירם אלף ₪, ואילו המוכר אומר שהתכוון לומר שכל יחידה עולה אלף ₪, וטוען המזמין שאילו ידע שהכוונה לכל יחידה לא היה משקיע סכום רב כזה, וכעת רוצה לחזור בו, הנה כיון שהיתה אי הבנה יסודית בין הצדדים בקציצת המקה, בטלה הקציצה.

ואם הקונה רוצה את הסחורה, צריך לשלם לפי שער המקובל בשוק. אולם אם טוען שאינו מוכן לשלם יותר מהסכום הזה על כל היחידות, אי אפשר לחייבו סכום מלא מעבר לסכום שנקב המוכר, דהיינו אלף ₪ לכל היחידות.

ובמקרה שהמוכר נקב סכום מסויים והקונה לא שמע היטב את הסכום שנקב המוכר, וחשב שצריך לשלם סכום גבוה יותר מקציצת המוכר, וגם שילם סכום זה, ואח"כ נודע לו לקונה שהמוכר דרש פחות מכן, והמוכר טוען שכיון שהטעות פחות משתות הוא מחילה, הדין הוא שחייב המוכר להחזיר את היתרה אפילו בפחות משתות, כיון שזו טעות בהבנה, ולא שייך לדון אונאה ולכן חייב להחזיר. ויהי רצון שנזכה להגדיל תורה ולהאדירה ולאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא בבריאות איתנה ונהורא מעליא וחפץ ה' בידינו יצלח אכ"ר.

והנה לכאורה יש כאן סתירה בסוגיות, דהנה בשני המקרים שילם הקונה יותר ממה שקצב בעה"ב בדמי המקח, בדין הראשון טעה הקונה מעצמו ושילם יותר ממה שקצב המוכר, והדין הוא שזו טעות, ועל המוכר להחזיר את הפרשים, ואין דנים אותו כאונאה אפילו בפחות משתות. ואילו בסוגיא השניה שהשליח שיקר או טעה והקונה הסכים, והרי"ז כאילו טעה הקונה ושמע סכום אחר ופסקנו את דינו כדין אונאה, שפחות משתות היא מחילה, ולא אמרינן כיון שיש כאן טעות אינו בגדר אונאה וצריך להחזיר. ומה ההבדל בין שני המקרים?! וגם בפועלים שידעו המחיר והסכימו בפחות מועיל הסכמתם אפילו שהוטעו ע"י השליח וחשבו שבעה"ב קצץ כך. והסבירו המפרשים, שהחילוק הוא, שבשליח שהטעה והקונה הסכים למחיר של השליח, מכיון ששלוחו של אדם כמותו דנים את זה כאילו המשלח הוא שקצץ את המחיר, ואפילו שהמוכר קבע קציצה אחרת, כיון ששלח שליח לנהל את המו"מ עם הקונה אינו דומה לטעות שטעה הקונה במניין המעות או בשמיעות דברי המוכר. אבל בסוגיא דעישורייטא, שהטעות היתה שהקונה נתן יותר לא בכדי שהדעת טועה, אין זה קשור לענין אונאה, ועל המוכר להחזיר לקונה את סכום הטעות, שהקציצה היתה עפ"י סכום שהמוכר קצץ ואינה קשורה לטעות הקונה שנתן יותר.

והביאו ראייה לדיון זה, שהרי בטעות במידה ובמשקל שהמקח בטל, הסבירו שהטעם הוא מכיון שטעותו ניכרת לכל, שאין רגילות לטעות במידה ובמשקל, ואם טעה הרי"ז מקח טעות, ושאינו טעות במחיר שהוא טעות בשיקול הדעת, ולכן הוא בכלל אונאה, שהרי אינה ניכרת אלא לבקיאים. וה"ה כאשר הקונה שמע סכום שונה ממה שביקש המוכר, אין זה נקרא טעות בשיקול הדעת, אלא טעות שהקונה לא שמע נכון, כטעות

המשך מעמוד קודם - אם קיבל המוכר מהקונה יותר מערך המקח, אינו בדין אונאה, שהרי לא טעה בהערכת שיווי המקח, אלא טעה הקונה בספירת המטבעות, והלכן כל שנראה שהיתה טעות במנין המעות עליו להשיב, אלא אם אפשר לתלות שעשה כך במתכוין בכדי לפרוע חוב שחייב לו או רוצה ליתן לו במתנה.

והנה בניד"ד שהמוכר אמר לקונה סכום מסויים, והקונה שמע סכום גבוה יותר ושילם, אין זה קשור כלל לאונאה, שאין זו טעות בהערכת החפץ, אלא בשמיעה לקציצה שקצץ המוכר, ואין זה שייך לטעות בקציצת המקח.

ויש רצו לחלק ולומר שאין לדמות נידון זה לטעות במנין, ששם טעה הקונה ולא היה דעתו ליתן כלל סכום זה שנתן, משא"כ בניד"ד היתה דעתו ליתן את היתרה שחשב שכן התכוין המוכר, וכיון שדעתו היתה להקנות לו את המעות, יתכן לומר שאין המוכר צריך להחזיר. ועדיין צ"ע לדינא.

ועיין בשר"ע (ח"מ סי' קפ"ב ס"ה) שאם הטעה השליח את הלווקח, דינו כשאר כל אדם שהמכר קיים עד שתות וזכה המשלח ביתרון עי"ש.

ולכאורה, משמע אע"פ שלא היה שם טעות בשומת המקח, רק שינה והטעה השליח מקציצת המוכר, דנים ליתרת המעות כדין אונאה. ולפי"ז יש לדון, דה"ה אם הלווקח הטעה את עצמו בשמיעת דברי המוכר, ושילם יותר, זוכה המוכר ביתרה כל שהיא פחות משתות, כניד"ד שהקונה הטעה את עצמו. אלא שיש תרעומת לקונה על המוכר שלקח כסף יותר ממה שסיכמו, והוא בעצמו קצב את הסכום הזה ולקח יותר, וכמו דין הפועלים שצויה בעה"ב לשוכרם בארבעה, ואמר להם השליח בשלושה, שאין להם אלא תרעומת כיון שהסכימו לשלם יותר.

בית דין צדק ובית הוראה "זרע אמת" צדק צדק תרזוף הלך אחר ב"ד פה... (מנהדדן לב)

בית הדין לענייני ממונות | אישות | צואות | ירושות | הסכמי גרושין | קידושין | סיוע בעריכת חוזים | שלום בית

בנשיאות ובראשות אב בית הדין בד"צ "זרע אמת", בד"צ "יורה דעה", וראש כולל הוראה ודיינות "אורות חיים ומשה" אשדוד

אב"ד מקודש הרה"ג יעקב נסים עטייה שליט"א

ובהרכב הדיינים המצויינים: מרא דאתרא רמב"ש א' הרה"ג יצחק שרבאני שליט"א

ראש כולל הוראה ודיינות "חוקיו ומשפטיו לישראל" הרה"ג יצחק ביטון שליט"א

הדיין המצויין רב שכונת מקור ברוך ירושלים הרה"ג אהרון ירחי שליט"א

סניפי ביה"ד:

שפת אמת 5 ב"ש

האדמו"ר זעבלז 39 אשדוד

לפתיחת תיקים ושאלות בטלפון

054-8416719

טלפקס: 02-9990043

וכן להצלחתם ברוחניות ובגשמיות של:

ה"ה הדסה בת פרלה פולין ומשפחתה ה"י

ה"ה מירב בת אידה אידית ומשפחתה ה"י

ה"ה משפחת משולם ה"י

העלון יוצא לאור לרפואתם השלימה של:

ה"ה רחל בת אסתר ה"י

ה"ה נעמה בת רחל ה"י

ה"ה ניסים בן שרה ה"י